

सिक्किम सरकार

भटमास

प्याकेज र प्रक्रिया

कृषि विस्तार शाखा
खाद्य सुरक्षा एवं कृषि विकास विभाग
सिक्किम सरकार

भटमास

रोपाई विधि :

संसारमा भटमास , गेडाको लागि खेती गरिने कोसे बालीहरु मध्ये सबैभन्दा बडी क्षेत्रफल ओगट्ने अनि महत्वपूर्ण बाली हो । सिक्किममा पनि यसको खेती प्रायः किसानहरुले गर्ने गर्छ । भटमासमा प्रोटिनको मात्रा ४०-४२ प्रतिशत हुँदछ अनि १५-२० प्रतिशत तेल पनि निकाल्न सकिन्छ ।

उन्नत तरिकाले भटमासको खेती गर्दा निम्नलिखित विषयहरुलाई ध्यानमा राख्न पर्दछ ।

१. **जलवायु** : भटमास बर्खे बाली हो तसर्थ जहाँ मकैको खेती लगाइन्छ त्यहाँ भटमास सहजै उमार्न सकिन्छ । भटमास मकैसँग मिश्रित खेतीको रुपमा पनि लगाउन सकिन्छ । विरुवा ठूलो भए पछि यसले मकैको दाँजामा केही बडी सुखापन सहन सक्दछ तर राम्रो उप्जनीको निम्ति माटोमा पर्याप्त चिस्यान हुनपर्दछ ।
२. **माटो** : भटमास प्रायः सबै प्रकारको माटोमा हुँदछ । बडी फसल उप्जनीको निम्ति पानी राम्ररी निकास भएको , दोमट अनि उर्वरक माटोलाई लिन सकिन्छ ।
३. **कृषि कार्य** : यदि मकैसँग मिश्रित रुपमा भटमास लगाए मकैको निम्ति तयार गरिएको जमीन नै पर्याप्त हुँदछ । यदि भटमास मात्र लगाउन मन पन्यो भने एक पल्ट जमीन राम्ररी जोत्न पर्दछ , त्यसपछि एक पल्ट छेउ-कुना खनी डल्ला फुटाएर जमीनलाई एक समान समतलबनाउन पर्दछ । भटमासलाई धानबारीको आलीमा उमार्ने प्रचलन पनि सिक्किममा छ ।
४. **बीउ लगाउने समय** : सिक्किममा भटमास साधरणतः मे-जुन महिनामा लगाइन्छ ।
५. **बीउको मात्रा** : खाली भटमास मात्र लगाए ७०-७५ के. जी. प्रति हेक्टर विजन लाग्दछ । यदि मिश्रित फसलको रुपमा लाइए हरदर ३५ के.जी. प्रति हेक्टर विजन लाग्दछ । विजन लगाउँदा हारदेखि हारको दुरत्व (R X R) ३०-४० से.मी. अनि एउटा विजनदेखि अर्को विजन (P X P) को दुरत्व १०-१५ से.मी. हुन पर्दछ ।

६. **उन्नत जातको भटमास** : पी. के -४७२, पी. के -२६२, लुम्ले -१ (लोकल), जी.एस.एस. -३३५, पी. के. -१०४२ इत्यादि ।
७. **मलखाद** : गाईको मल १०- १५ टन साथै प्रति हेक्टरको दरले लगाउन पर्दछ । अर्गेनीक मल साथै अर्नीकम्पोष्ट औ जैविक मल इत्यादि उत्तम हुन्छ । भटमास कोसे बाली भएको कारण यो सँग सम्बन्धित राइजोवियम जिवाणुले हावाबाट नाइट्रोजन माटोमा थप्दछ र सामान्यत यसलाई नाइट्रजनयुक्त मल दिन पर्दैन । नयाँ जगहहरुमा भटमास खेती गर्दा सम्बन्धित राइजोवियमको अभावले भटमास खेती राम्रो हुँदैन त्यसर्थ त्यस्तो जगहहरुमा राइजोवियम जिवाणुले बीउको उपचार गर्न पर्दछ । १० के.जी. भटमासको बिउको निम्ति २०० ग्राम राइजोवियम अनि २०० ग्राम फोसफोटिका लाग्दछ ।
८. **भार -पात नियंत्रण** : भटमासको विरुवा सानो हुँदा भार-पातले जितेमा उत्पादन धेरै घट्दछ तसर्थ बिउ उम्रेको १०- १५ दिनमा भार राम्रो सँग गोड्न पर्दछ । हुर्केको भटमासको बोटले जगह ढाक्न अनि भार-पात बडे फेरी दोस्रो पल्ट गोडाई गर्न आवश्यक छ ।
९. **किरा अनि रोगहरु अनि यसको रोकथाम** : भटमासमा साधारणतः बिमार लाग्दैन । किराहरु मध्ये यदि भुसिले, लाही अनि अरु किराहरु लागेमा १ लिटर मेटासिसटक्स १ लिटर थोयोडिन, एक हजार लिटर पानीमा मिसाएर १५ दिनको अन्तराल गरेर २-३ पल्ट लगाउन पर्दछ । यदि खुल्ने अथवा अरु माटो मुनी हुने किराहरुको रोकथामको निम्ति नजिकैको भी.एल. डब्ल्यू कार्यालय गई पी. एम. -को सहायता लिई रोग-किडाबाट बालीको जगेडा गर्नु सक्नेछ ।
१०. **एकीकृत कीट प्रबन्धन** : यस प्रबन्धनबाट कीटनाशक परजीवी प्रयोग गर्दै रोकथाम गर्न सकिन्छ । काइसोपा र पेन्टा एमोइड वर्गलाई गोब्रे कीरा नाशकको रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ जो प्रमुख खतरा हो ।
११. **टिपाई** : जब भटमासको विरुवा पहेंलो हुन शुरु हुन्छ अनि कोसाहरुको रँग पनि फुस्रो हुँदछ तब बाली पाकेको संकेत पाइन्छ । साधारणतः भटमासको बाली १२० - १३० दिन भित्रमा तयारी हुँदछ ।
- भटमासको उत्पादन जातअनुसार बेग्ला-बेग्लै छ तर भारतवर्षमा हेर्दा उत्पादन ३५०० - ४००० के.जी. प्रति हेक्टर हुँदछ । सिक्किम राज्यमा औसत ९०० - १००० के.जी. प्रति हेक्टरमा तोरीको बिउ पाउन सकिन्छ ।